

**CRITERIS D'ANOTACIÓ, DISPOSICIÓ I CONTINGUTS
DE L'APARAT ECDÒTIC**
Josep Murgades i Maria Toldrà

Anotar uns escrits com ara les *Converses filològiques* de Fabra obeeix en principi a la mateixa finalitat que la de fer-ho amb qualsevol altre document tingut per valuós: ajudar el lector dels nostres dies a salvar la diferencialitat creada pel pas del temps entre el seu moment present i el moment pretèrit en què el tal document fou concebut, escrit i publicat. Per dir-ho de manera potser més filològica: es tracta de restituir al text que ens ha pervingut la carnalitat del context històric en què aquell va gestar-se. De manera que n'entenguem millor, avui, la dialèctica relació recíproca entre ambdós.

A més d'aquesta motivació, genèricament vàlida, hi ha d'altres raons més concretes que, a propòsit de les *CF* de Fabra, abonen un tal procedir. N'és una el fet que aquestes apareguessin en un diari. Amb voluntat expressament divulgativa. Partint de l'observació empírica del llenguatge més del dia. Fent també, sobretot els primers anys, eventuais remissions al model fornit pels autors clàssics. I tot aconseguint, a còpia d'aquesta combinació d'actualitat amb autoritat, una recepció més que considerable. De molt superior a l'obtinguda per les obres pròpiament tècniques del Mestre: gramàtiques, tractats ortogràfics, articles erudits.

Anotar llavors convenientment aquests textos fabrians permet de situar-los millor dins el flux de retroalimentació establert entre el missatge que s'hi vehicula –de denúncia, de corroboració, de proposta– i la resposta, per activa o per passiva, dels usuaris més responsables de la llengua –de pregunta explícita, de reincidència negligent, de tempteig més o menys agosarat.

Encara una altra raó de pes concorre en la conveniència d'aquesta anotació: la de contribuir a invalidar, dades i dates en mà, l'inveterat retret que Fabra s'inventava la llengua. Retret insidiós com ell sol. Sempre al servei d'interessos hostils a la tasca tant normativitzadora com norma-

litzadora del català. Deliberadament desconexedors del fet que, arreu on hi ha hagut una codificació lingüística i, doncs, n'ha sorgit una llengua estàndard, aquesta ha comptat amb un grau d'artifici inevitable, a tall d'indispensable requisit per aglutinar, en una sola norma cohesionant, el que d'antuvi no són sinó solucions particulars i heteròclites.

De conformitat, doncs, amb aquestes premisses i amb aquests objectius, s'ha anotat:

- les citacions identificables d'autors, d'obres i de notícies periodístiques,
- les referències bibliogràfiques,
- les ocurrences idiomàtiques.

Amb més o menys llacunes, aquesta anotació de les *CF* no hauria tanmateix pervingut a port sense la feinada duta a terme per tot un equip coordinat per Josep Murgades, que ha tingut cura de localitzar i anotar les fonts modernes i coetànies. Maria Toldrà ha tingut cura d'anotar les citacions de clàssics medievals, alhora que ha brindat assessorament decisiu en qüestions ecdòtiques. Maria Cabrera Callís, en una fase prèvia, va encarregar-se de l'ordenació i de la classificació dels materials oportunament referenciats per Solà i Marcet (1998: 066 E, pàg. 165-166). Jordi Manent i Lluís Marquet han col·laborat pacientment en el rastreig de premsa diària. Una activitat en la qual, amb un grau d'implicació diversa, han participat eficientment també Núria León Mercadé, Jordi Pujol Pardell, Joan Miquel Ribera, Jordi Rourera Peret, Joan Ignasi Servera i, *last but not least*, Meritxell Talavera Muntané. Des de la informàtica, encara, Agnès Prats Soler ha ofert un suport logístic inestimable. I, finalment, cal agrair a Josep Ferrer i Costa (Fundació Pere Coromines), a Laia Miret (Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans), i a Albert Soler (Universitat de Barcelona) que hagin atès les consultes puntuals formulades.

Fecimus quod potuimus, faciant meliora potentes.

1. DISPOSICIÓ I CONTINGUTS DE L'APARAT ECDÒTIC

1.1 *Sobre els diferents apartats*

- Als apartats ⑤ i ⑥ s'indica respectivament les eventuais edicions altres de les *CF* que la primigènia de *LP*, aquí adoptada com a text

base, i les variants que aquelles puguin presentar en relació amb aquesta.

- A l'apartat ⑤ es dona, en una referència abreujada que remet a la referència completa consignada dins la bibliografia de fonts, la localització de la citació adduïda o del passatge invocat.
- A l'apartat ⑥ es deixa constància d'eventuals variants substantives que pot haver-hi entre el text citat a la *CF*, que apareix reproduït en primer lloc i en cursiva, i el de la versió original d'aquest, reproduït a continuació i en rodona.
- A l'apartat ⑦ s'inclouen, en la mesura que es considera convenient o que és simplement possible, aclariments i explicacions tant sobre el text com sobre el context de la *CF*, com també la breu compleció d'aquest últim en el cas de citacions molt parcials o fragmentàries.
- Responsable dels apartats ⑤ i ⑥ és Joaquim Rafel. Dels apartats ⑦ ⑧ i ⑨, Josep Murgades i Maria Toldrà.

1.2 Sobre la bibliografia

Per una simple qüestió d'operativitat manual, la bibliografia es presenta formant part tota ella d'un sol bloc, ordenada segons les convencions pròpies de tot llistat alfabètic per cognom d'autor –o per nom d'entrades en funció de tals. Dins ella, però, hi són aplegats tant els títols amb valor de bibliografia de fonts com els títols amb valor de bibliografia instrumental. Entre els primers, evidentment, hi compten els textos efectivament consultats –o potencialment consultables– per Fabra. Els ítems de remissió sovintejada hi van seguits de l'abreviació arbitrada per citar-los en l'apartat de notes. Entre els segons –sovint molt posteriors a Fabra–, hi ha els destinats tant a facilitar la comprensió del text de les *CF* com a deixar constància, directament o indirecta, de la recepció de què aquestes van ser objecte, bé en coetaneïtat, bé posteriorment.

1.3 Sobre les fonts

a) En l'aparat de fonts de les *CF*, pel que fa a les medievals, en primer lloc es fa remissió a l'edició que Fabra consultava o tenia a l'abast, i, seguidament, entre claudàtors, a l'edició considerada canònica de cada

obra, per tal de facilitar al lector la localització del text de les citacions. En tots dos casos se cita per volum i pàgina.

Es recull en nota les incidències sobre l'exemplar de Fabra, es remet a les cartes en què ell mateix hi fa referència i es confronta les dades sobre els exemplars amb la llista d'obres procedents de la seva biblioteca personal que van ser donades a la Universitat de Barcelona per la delegació d'ERC de Badalona. Aquesta llista duu una nota prèvia signada el 2002 per Coloma Lleal, llavors degana de la Facultat de Filologia.

Les *CF*, difoses a través de la premsa general, reflecteixen i alhora consoliden un cànon medieval en la tria tant dels autors com de les edicions que Fabra i els seus amics consideren canòniques. De les aproximadament 650 citacions medievals de les *CF*, gairebé la meitat procedeixen de dues fonts: els *Documents per a la història de la cultura catalana medieval* aplegats per Antoni Rubió i Lluch i els seus col·laboradors (156), i el *Tirant lo Blanc*, en l'edició de Marià Aguiló (155). A continuació, i a una certa distància, trobem el *Diccionari Aguiló* (94); un bloc d'obres de Ramon Llull (format sobretot pel *Fèlix*, el *Llibre de contemplació* i el *Blaquerna*) a partir de Jeroni Rosselló i el projecte d'obres originals publicades a Palma des de 1906 (73); i *Lo somni*, de Bernat Metge, a cura de J. M. Guàrdia (65). De les anomenades quatre grans cròniques, destaca la presència del *Llibre dels fets* (32), en l'edició d'Aguiló, mentre que les de Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere III, llegides en edicions fetes per historiadors, tenen una presència menor (7, 8 i 5). En el cas de Francesc Eiximenis, a més d'una possible consulta de l'incunable de 1495 del *Llibre de les dones* (3), Fabra es veu obligat a recórrer als extractes del *Dotzè* publicats per Antoni Bulbena (10). Amb el mateix nombre de citacions, hi ha la traducció catalana del *Decameró*, a cura de Jaume Massó i Torrents. La resta de fonts tenen una presència d'entre una i tres citacions.

Sempre que ha estat possible, s'ha distingit entre les fonts que Fabra utilitza directament i les que consulta a través del *Diccionari Aguiló*. Aquest recull lexicogràfic va constituir una eina molt útil en la redacció d'algunes *CF*, ja que estalviava a Fabra –codirector, amb Manuel de Montoliu, de l'edició del diccionari– la consulta directa dels originals. No sol citar-lo com a font directa d'una citació, però més d'un cop en pren el nom de l'original que no ha vist. En la identificació de les citacions d'aquesta procedència, doncs, en primer lloc es remet al *Diccionari Aguiló*; a continuació, i entre claudàtors, es recull l'obra citada, sempre que Fabra n'indica el títol o l'autor; en la resta de casos s'ha considerat que no calia

fer-ho, ja que el mateix Fabra no veié la necessitat de consignar-los i el lector pot completar la referència a partir del mateix *Diccionari*. En les citacions que poden procedir tant de les notes preses per Fabra sobre els originals com del *Diccionari*, en la majoria de casos s'ha optat per considerar aquest com a font primera, sigui perquè el text coincideix amb el d'Aguiló, que no era gaire fidel en la transcripció dels originals, sigui perquè la *CF* en qüestió és bàsicament construïda amb passatges del mateix origen.

D'Aguiló deriven les referències als autors i les obres següents: el fals Bernat Boades, Boeci, *Curial e Güelfa*, el *Confessionari* atribuït a Francesc Eiximenis, *Doctrina compendiosa*, Miquel Ferrando de la Càrcel, *Flors de virtut*, *Flos sanctorum*, Joan de Gal·les, el *Llibre d'oració* de Ramon Llull, Ausiàs Marc i Jordi de Sant Jordi. Però també algunes al·lusions a noms i títols consultats directament en altres *CF*: Bernat Desclot, Francesc Eiximenis (*Dotzè*), Joan Esteve, *Llibre dels fets*, Ramon Llull (*Fèlix*) i Joanot Martorell.

L'objectiu de Fabra a l'hora d'inserir mostres de la literatura i la documentació catalana medievals en les *CF* és exemplificar les afirmacions teòriques del discurs. S'imposa, doncs, la necessitat de donar un text entenedor al lector culte preocupat per les qüestions de llengua, amb els inevitables condicionaments i limitacions de temps i espai de la premsa. D'aquí que Fabra ofereixi sovint citacions regularitzades o modernitzades segons criteris variables. D'aquí, també, els errors de transcripció i els salts de lectura, seus o dels tipògrafs. Cal tenir en compte, encara, que l'autor treballa a partir de notes de lectures medievals preses durant anys, de vegades sobre llibres deixats pels amics.

No val la pena, doncs, anotar cadascuna de les variants gràfiques, fonètiques, morfològiques o sintàctiques de les *CF* respecte tant de les fonts medievals com de les contemporànies; en canvi, resulta interessant recollir les modificacions i les refoses, conscients o no, que varien el significat del text, encara que de vegades és difícil afirmar si el canvi és degut a Fabra o al tipògraf. Se n'han inclòs mostres significatives a l'apartat (VI).

b) En l'aparat de fonts de les *CF*, pel que fa a les contemporànies, s'hi inclouen evidentment tant les de llibres com les de premsa periòdica. En el primer cas, els criteris de remissió són els habituals en aquesta mena de materials. En el segon cas, quan es tracta de diaris (bàsicament *La Publicitat* i *La Veu de Catalunya*), i només quan la font concernida no és

un article signat sinó una notícia d'agència o de redacció, és que, a més de les referències usuals de data, edició de matí o de vespre (si escau), s'indica a continuació de la de pàgina també la de columna (a, b, c...).

En casos en què, davant tal o tal altra al·lusió indirecta o fins i tot menció explícita, no hi ha hagut tanmateix manera de localitzar amb exactitud el referent concernit, la solució de compromís adoptada ha estat la de remetre, d'habitud en l'apartat de notes, a autors afins (CF 455), a ocurrències lingüístiques anàlogues (CF 263) o a la bibliografia actual existent sobre el personatge esmentat (CF 316: Artur Martorell; CF 553: Alfons Par; CF 767: Carles Cardó). És aquest últim procediment també el seguit per suggerir la simple possibilitat que l'autor de la construcció blasmada per Fabra fos un dels dos analitzats en l'estudi aquí oportunament referenciat (CF 285: Josep Maria Folch i Torres?, Prudenci Bertrana?).

Entre les fonts lingüístiques coetànies de Fabra, la tasca d'anotació de les CF ha permès, primerament, de situar amb precisió passatges d'autors citats explícitament –i amb més o menys d'èmfasi segons la magnitud de l'obra respectiva– per Fabra (CF 854: Darmesteter; CF 625: Jespersen; CF 242: Meyer-Lübke; CF 637: Wied; CF 872: Körting). Segonament, ha confirmat el nom d'algun autor de qui Fabra podria ser més deutor que no sembla o no se sap prou encara (CF 850: Gonçalves Viana), com també ha deixat al descobert quin capdavanter de la catalanística primerenca hi havia rere una al·lusió velada (CF 854: Schädel). I, tercerament, encara, ha evidenciat de quins insospitats manuals de gramàtica de les llengües més pròximes podia servir-se Fabra posat a proveir-se d'exemples *ad hoc* (CF 39: Bello; CF 251: Larousse).

En relació amb les fonts de llenguatge coetani a què es remet Fabra a l'hora de bastir la seva proposta de codificació normativa, ocupen certament un lloc destacat les brindades pels escriptors, sobretot en l'àmbit de les col·laboracions periodístiques. I això, tant a efectes de trobar-hi corroborants (CF 697: Rovira i Virgili; CF 811: Ferran Soldevila) com d'advertir sobre desviacions més o menys flagrants (CF 297: Ivon l'Escop; CF 688: Josep Tharrats; CF 837: Joan Sacs); com també a propòsit igualment de plomes bé consagrades (CF 462: Ruyra; CF 468, 643: Carles Soldevila), bé encara incipients (CF 839: Delfí Dalmau; CF 884: Llucieta Canyà); i sense menysteniment tampoc de corresponsals desconeguts (CF 198 i 200: Ricard Piqué Batlle) o simplement anònims (CF 549: «uns mercers»).

El que importa llavors de subratllar de tot plegat és l'alt grau de

receptivitat envers les *CF*: per part certament dels seus potencials destinataris, però no pas menys per part de qui n'és l'emissor, envers la correntia de retorn per aquella generada, en un o en un altre sentit. Per dir-ho més breument i conclusiva: el *feed-back* és recíproc. I ho és tant des del sospesament de diferents alternatives: *CF* 590 i 595 (*qui/que*), *CF* 725 (sobre la grafia dels cognoms); des de la transacció equilibrada: *CF* 783 i 802 (*glicosa/glucosa*); des del pronunciament unívoc: *CF* 634 (*omplir/emplenar*) i 665 (*Tetuan/Tetuà*); com igualment des de la franca discrepància expressada en els escrits generats a l'entorn de la *CF* 272 (d'Antoni Bulbena) i de la *CF* 886 (de Miquel Ventura).

I és semblantment digne de remarcar com la doctrina fabriana, en allò en què era tal i, doncs, en què no admetia discussió, era tinguda en compte en el moment d'introduir les rectificacions oportunes. En són proves fefaents les que s'observen en la segona edició de segons quins textos d'antuvi reprovats per Fabra per alguna o altra incorrecció: *CF* 538 (grafia dialectal d'*oreneta*), *CF* 736 (ús indegut del present de subjuntiu), *CF* 837 i 846 (*doncs* causal).

1.4 *Balanç final*

Si el desideràtum últim d'aquest resseguiment de fonts ha estat llavors el de reconstruir l'entramat de què parteix Fabra i sobre el qual basa, en definitiva, la seva proposta codificadora, una altra cosa és el resultat final obtingut. No sempre ha estat possible de localitzar totes les citacions, ni les paraules o expressions portades a col·lació, ni les referències adduïdes.

(Cosa altrament que no vol dir que rere de moltes d'elles no hi hagi igualment hagut moltes hores de recerca. Amb resultat certament negatiu. Però útil si més no per saber on no cal continuar buscant més a partir d'ara. O amb el resultat més relatiu de recerca simplement infructuosa. Que no allibera, doncs, del dubte corsecador que allò buscat no hagi pogut passar per malla a l'investigador.)

S'explica aquesta mancança, primer de tot, perquè no sempre cita Fabra directament de les fonts originals o amb indicació expressa dels intermediaris de què se serveix. En segon lloc, s'explica també pel to comprensiblement el·líptic de moltes de les al·lusions de Fabra, sobretot quan són de reprovació. I, encara, en tercer lloc, s'explica per la mateixa dificultat material de treballar amb premsa de l'època, d'una disposició

tipogràfica densament atapeïda, la qual esdevé de lectura prou més àrdua quan cal consultar-la no pas en el paper original sinó en suport microfilm.

En aquest últim aspecte, cal agrair la bona disposició dels responsables de conservar i de preservar els grans fons hemerogràfics del país i de facilitar-ne la consulta: l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, l'Ateneu Barcelonès, la Biblioteca de Catalunya. A totes tres institucions, moltes gràcies.

2. BIBLIOGRAFIA GENERAL

- ABADAL, Ramon d' (1912-1913): «Les "Partidas" a Catalunya», *Estudis Universitaris Catalans* 6, pàg. 13-27; 7, pàg. 118-162.
- AGUILÓ, Marian (1915-1934): *Diccionari Aguiló*, Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu (ed.). 8 vol. Barcelona: IEC. (Ed. facsímil en 4 vol. Barcelona: Editorial Alta Fulla, 1988-1989.) [*DicAg*]
- ALCOVER, Antoni M. (1901): «Diccionari de la llengua catalana. Lletra de convit», *BSAL* 9, pàg. 73-114.
- ALCOVER, Antoni M. (1906): «Concordansa del participi ab el terme d'acció», dins *PCILC* (1908), pàg. 124-128.
- ALCOVER, Antoni M. (1908): «La llengua catalana té sintacsis pròpia», dins *PCILC* (1908), pàg. 350-399.
- ALCOVER, Antoni M. (1913-1915): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Recó*. Ciutat de Mallorca: Estampa d'en Sebastià Pizà.
- ALCOVER, Antoni M. (1915): *Contarelles d'En Jordi des Racó*. Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual i Muntaner.
- ALCOVER, Mn. Antoni M. i Francesc de B. MOLL (1926-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 vol. Palma de Mallorca: Gràfiques Instar. [*DCVB*]
- ALOMAR, Gabriel (1913): «La nova ortografia catalana. Observacions d'un ciutadà», *L'Esquella de la Torratxa* 1.804 (24.VII), pàg. 498-500.
- AMENGUAL, Juan José (1858-1878): *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*. 2 vol. Palma: Imp. J. Colomar.
- ANÒNIM (1926): «Per la depuració del nostre llenguatge científic. Glucosa o glicososa?», *MM* 6 (novembre-desembre).
- ANÒNIM (1930): «Les Lletres», *LP* (15-VI), pàg. 7.
- ARMENTER, Ramon (1917): «Clàssics i romàntics», *Ofrena. Orgue de «Nostra Parla»* (Barcelona), any 1, 5 (desembre), pàg. 9-10.
- Art de be morir* (1905): *Art de be morir*, Àngel Aguiló (ed.). Barcelona: Fidel Giró. (Ed. facsímil de Saragossa: Paulus Hurus, c. 1493.)
- Art de be morir* (1951): *Art de be morir. Edició catalana, 1493 (?)*, Pere Bohigas

- (ed.). Barcelona: Edicions Torculum. (Ed. facsímil de Saragossa: Paulus Hurus, c. 1493.)
- Art de ben morir* (1507): *Art de ben morir*. Barcelona: Gabriel Pou.
- BALARI JOVANY, Josep (1885): *Etimologies catalanas leídas en la sesión de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona celebrada el 11 de mayo de 1885*. Barcelona: Imprenta de Jaime Jepsus.
- BELLMUNT, Domènec de [pseud. de Domènec Pallerola] (1928): «Elogi del plagi», *LP* (4.IV), pàg. 1.
- BELLO, Andrés (1903): *Gramática de la lengua castellana*. Madrid: Rivadeneyra.
- BOADES, Bernat [Joan Gaspar ROIG I JALPÍ] (1873): *Libre dels feyts darmes de Catalunya*, Marian Aguiló (ed.). Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer.
- BOADES, Bernat [Joan Gaspar ROIG I JALPÍ] (1930-1948): *Libre de feyts d'armes de Catalunya*, Enric Bagué i Miquel Coll i Alentorn (ed.). 5 vol. Barcelona: Barcino (ENC, A, 29, 45, 52, 60, 61).
- BOCCACCIO, Giovanni (1910): *Decameron*, Jaume Massó Torrents (ed.). Nova York: The Hispanic Society of America.
- BOECI: *Llibre de consolació*, BUB, ms. 77.
- BOECI (1873): *Libre de consolacio de philosophia*, Bartomeu Muntaner i Àngel Aguiló (ed.). Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer.
- BOUTET, Frederic (1927): «Un oblid», sec. «Contes estrangers de *La Publicitat*», *LP* (3.III), pàg. 7.
- BRUNOT, Ferdinand (1913): *La langue classique (1660-1715)*, dins *Histoire de la langue française des origines à 1900*, IV. París: Armand Colin.
- BULBENA I TOSELL, Antoni [publicades sota el pseudònim de «Tallander»] (1898): *Lliçons familiars de gramàtica catalana (no presentada a ningun concurs ni certamen)*. Barcelona: Estampa La Acadèmica.
- BULBENA & TOSELL, Antoni (1905): *Diccionari català-francès-castellà*. Barcelona: Stampa d'en Francesch Badía.
- BULBENA & TOSELL, Antoni (1907): *Lliçons de llengua catalana literaria & tradicional*. Barcelona: Imprempta d'en Francesch Badia.
- BULBENA & TOSELL, Antoni (1919a): *Prolegomen a Eschil, Les Choèfores. Tragedia orestiana. Per primera vegada en catalanesch literalment traduhida de íd*. Barcelona: Imprempta Badía.
- BULBENA Y TOSELL, Antonio (1919b): *Diccionario Catalán-Castellano: el más completo manual, en voces antiguas y modernas, hasta hoy publicado. Compuesto según los más razonables estudios filológicos y fonológicos en conformidad con el catalán literario tradicional*. Barcelona: Imp. de Vda. Badia Cantenys. [DCC]
- BULBENA Y TOSELL, Antonio (1922): «Rectificació filològica», *Catalana* 133 (31.XII), pàg. 573.
- BULBENA-TOSELL, Antoni (1924a): sec. «El lector diu», *LP* (15.VIII), pàg. 4.
- BULBENA-TOSELL, Antoni (1924b): sec. «El lector diu», *LP* (30.VIII), pàg. 4.

- CABANYES, Manuel de (1923): *The Poems of Manuel de Cabanyes*, Allison Peers (ed.). Manchester, Londres et alii: University Press, Longmans, Green & Co.
- CANÇONER *satírich valenciá* (1911): *Cançoners satírichs valenciá dels segles XV y XVI*, Ramon Miquel i Planas (ed.). Barcelona: Fidel Giró.
- CANYÀ, Llucietta (1929): «Manguito, maneguí, mangit [sic]», sec. «Món femení», *LVC* (9.XI), ed. del v., pàg. 6.
- CAPPUCCINI, Giulio [1916]: *Vocabolario della lingua italiana*. Torino: G. B. Paravia e C.
- CARDÓ, Mn. Carles (1926): «Engrunes de l'idioma», *LVC* (19.X), ed. del m., pàg. 7.
- CARDÓ, Mn. Carles (1930): «Consultes al Mestre Fabra», *EM* (28-VIII), pàg. 9.
- CARETA Y VIDAL, Antoni (1901): *Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*. Vilanova i la Geltrú: Oliva, tipògraf.
- CARNER [I ROMEU], Jaume (1907a): «Discurs de don Jaume Carner», *El Poble Català* (28.1), pàg. 1-2.
- CARNER [I ROMEU], Jaume (1907b): *Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà*. Barcelona: Societat Cooperativa Obrera.
- CARNER, Josep (1915): «El testimoni», *LVC* (25.XI), pàg. 1.
- CARRERAS I CANDI, Francesc (1892): *Pere Joan Ferrer militar y senyor del Maresme*. Barcelona: Imprempta «La Renaixensa». (Ed. facsímil: *Pere Joan Ferrer militar i senyor del Maresme*. Barcelona: Alta Fulla, 1987.)
- CASARES, Julio (1906): *La lengua de Cervantes (gramática y diccionario)*. Madrid: Imprenta de Jaime Ratés.
- CASARES, Julio (1916): *Crítica profana. Valle-Inclán, «Azorín», Ricardo León*. Madrid: Imprenta Colonial.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1906): «Notes sobre l'empleu abusiu de la partícula *doncs*», dins *PCILC* (1908), pàg. 404-409.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1924): sec. «El lector diu», *LP* (31.XII), pàg. 5.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1925a): sec. «El lector diu», *LP* (22.1), pàg. 5.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1925b): «Emplenar, omplir», sec. «El lector diu», *LP* (8.II), pàg. 6.
- CASAS-CARBÓ, Joaquim (1925c): «Petits problemes lingüístics», *LVC* (4.IV), ed. del v., pàg. 6.
- Catechismu maggiori* (1910): *Catechismu maggiori: segunda parte de su compendiu de sa dottrina cristiana po is classis superioris prescirttu de su summu pontifici papa Piu 10. in sa provincia romana e addotau in totu sa Sardigna*. Abbiategrosso: Tip. Bollini.
- Centenari Artur Martorell* (1994): *Centenari Artur Martorell 1894-1994*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- COLLELL, Jaume (1891): «Síntomas de descomposició», *LVC* 50 (20.XII), pàg. 589-590.
- COROMINES, Joan (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 10 vol. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. [DECLC]

- COSTA I LLOBERA, Miquel (1906): «La preposició *a* en l'acusatiu», dins *PCILC* (1908), pàg. 119-122.
- COY COTONAT, Agustí (1912): «Unió y germandat contra 'ls lladres, bandolers y homens de seguida, feta per la vegueria de Pallars en 1692, y firmada per la vila de Sort el 16 de janer del mentat any», *Estudis Universitaris Catalans*, 6, pàg. 83-91.
- Curial e Güelfa* (1901): *Curial y Guelfa*, Antoni Rubió i Lluch (ed.). Barcelona: Estampa d'E. Redondo.
- Curial e Güelfa* (1930-1933): *Curial e Güelfa*, Ramon Aramon i Serra (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, A, 30, 35-36, 39-40).
- DALMAU, Delfí (1928): «Tafaneries», *ED* (26.vi), pàg. 1.
- DAMIANS, Alfons (1901): «Revolució dels pagesos mallorquins en lo segle xv (documentació del arxiu municipal de Barcelona)», *BSAL* 9, pàg. 122-126, 133-137, 149-153, 165-169, 183-187, 211-219, 261-265, 277-281, 325-340, 363-368.
- DARMESTER, Arsène (1917-1920): «Chute de l'atone penultième brève entre deux consonnes», dins íd. (1917-1920): *Cours de grammaire historique de la langue française*. París: Librairie Delagrave.
- DARMESTER, Arsène, Adolphe HATZFELD i Antoine THOMAS (1890-1900): *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIe siècle jusqu'à nos jours*. 2 vol. París: Librairie Ch. Delagrave. [DGLF]
- DEFIS I PEIX, O. (1995): *Artur Martorell, l'home*. Barcelona: PAM.
- DESCLOT, Bernat (1885): *Crònica del rey en Pere e dels seus antecessors passats*, Josep Coroleu (ed.). Barcelona: Imprenta «La Renaixensa» (Arxiu Històric).
- DESCLOT, Bernat (1949-1951): *Crònica*, Miquel Coll i Alentorn (ed.). 5 vol. Barcelona: Barcino (ENC, A, 62, 63, 64, 66, 69-70).
- DIEZ, Friedrich (1836-1843): *Grammatik der romanischen Sprachen*. Bonn: Eduard Weber.
- DIEZ, Friedrich (1853): *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*. Bonn: Adolph Marcus.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1930): *Escola d'Estiu. Any 1930. Represa de l'any 1923*. Barcelona: Consell Informatiu de Pedagogia.
- EIXIMENIS, Francesc (1484): *Dotzè del Crestià*, 1a part. València: Lambert Palmart.
- EIXIMENIS, Francesc (1495): *Libre vulgarment appellat de les dones*. Barcelona: Joan Rosembach.
- EIXIMENIS, Francesc (1507): *Confessionari ordenat per lo molt reverent mestre Francesch Eximenis, del orde dels frares menors e patriarcha de Jherusalem*. Barcelona: Gabriel Pou, 1507.
- EIXIMENIS, Francesc [atrib.] (1509): *De la temor de Déu e virtut de justícia*. Barcelona: Carles Amorós.
- EIXIMENIS, Francesc (1904): *Tractat de regiment dels prínceps e de comunitats. Lo Dotzèn llibre del Crestià*, Antoni Bulbena (ed.). Barcelona: Imprempta «La Acadèmica», de Serra Germans y Russell.

- EIXIMENIS, Francesc [atrib.] (1929): *Doctrina compendiosa*, Martí de Barcelona, o. m. CAP. (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, A, 24).
- EIXIMENIS, Francesc (1981): *Lo libre de les dones*, Frank Naccarato (ed.). 2 vol. Barcelona: Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Curial.
- EIXIMENIS, Francesc (2005): *Dotzè llibre del Crestià*, 1.1, Xavier Renedo *et alii* (ed.). Girona: Universitat de Girona, Diputació de Girona.
- ERCKMANN-CHATRIAN (1924): *Rondalles de poble*, trad. de Joaquim Ruyra. Barcelona: Editorial Catalana. (1a ed. de Barcelona: «L'Avenç», 1908.)
- ESCOPI, Ivon l' [pseud. de Mn. Ricard Aragó] (1923): «La llengua manllevada en un medi estrany», *LVC* (6.1), ed. del m., pàg. 7.
- ESTELRICH, Joan (1926): «Encara la qüestió dels cognoms», *LVC* (6.11), ed. del m., pàg. 5.
- ESTEVE, Joan (1489): *Liber elegantiarum*. Venècia: Paganinus de Paganinis. (Ed. facsímil: *Liber elegantiarum (Venècia, Paganinus de Paganinis, 1489)*, Germà Colón (ed.). Castelló de la Plana: Inculca, 1998.)
- ESTORCH Y SIQUÉS, Pablo (1857): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Tipografia l'Avenç. (També dins Fabra 2005, pàg. 441-496.)
- FABRA, Pompeu (1915): «Cal gramàtica als escriptors», *LRev* 2 (10.vi), pàg. 1-3.
- FABRA, Pompeu (ed.) (1917): *Diccionari Ortogràfic. Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* Barcelona: IEC. [DOr]
- FABRA, Pompeu (1918): *Gramàtica catalana*. Barcelona: IEC. (També dins Fabra 2009, pàg. 135-271.)
- FABRA, Pompeu (1920): *Gramàtica francesa*. Barcelona: Editorial Catalana. (També dins Fabra 2006b, pàg. 339-637.)
- FABRA, Pompeu (ed.) (1923): *Diccionari Ortogràfic. Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* Barcelona: IEC. (També dins Fabra 2008, pàg. 229-678.)
- FABRA, Pompeu (1926): «La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria catalana durant el segle XIV», *Memòries de la Secció Filològica*, 1, fasc. 1, pàg. 1-30. (També dins Fabra 2006b, pàg. 257-286.)
- FABRA, Pompeu (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia. (També dins Fabra 2007.) [DGLC]
- FABRA, Pompeu (1990): *31 cartes*, Albert Manent (ed.). Barcelona: Barcanova.
- FABRA, Pompeu (2005): *Obres completes*, 1. Barcelona, València, Palma de Mallorca: ECSA, Edicions 62, Edicions 314, Editorial Moll.
- FABRA, Pompeu (2006a): *Obres completes*, 2. Barcelona, València, Palma de Mallorca: Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Edicions 314, Editorial Moll.
- FABRA, Pompeu (2006b): *Obres completes*, 3. Barcelona, València, Palma de Mallorca: Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Edicions 314, Editorial Moll.

- FABRA, Pompeu (2007): *Obres completes*, 5. Barcelona, València, Palma de Mallorca: Proa, Edicions 62, Edicions 314, Editorial Moll.
- FABRA, Pompeu (2008): *Obres completes*, 4. Barcelona, València, Palma de Mallorca: Proa, Edicions 314, Editorial Moll.
- FABRA, Pompeu (2009): *Obres completes*, 6. Barcelona, València, Palma de Mallorca: Proa, Edicions 62, Edicions 314, Editorial Moll.
- FAJARNÉS, Enrique (1900): «Emigración de los judíos y conversos de Mallorca después de la matanza del Call (1392)», *BSAL* 8, pàg. 55-57.
- FARRAN I MAYORAL, [Josep] (1924): «El lector diu», *LP* (30.VIII), pàg. 4.
- FARRAN I MAYORAL, [Josep] (1926): «La qüestió dels cognoms», *LVC* (3 i 5.II), ed. del m., pàg. 5.
- Federació Catalana d'Escacs* (2001): *Federació Catalana d'Escacs. 75 anys d'història*. Barcelona: Federació Catalana d'Escacs.
- FERRANDO DE LA CÀRCEL, Miquel (1988): *Tractat dels vicis i mals costums de la present temporada*, dins íd. (1988): *Vigilant despertador*, Joan Mas i Vives (ed.). Barcelona: Barcino, pàg. 271-303 (ENC, A, 126). (1a ed. de Barcelona: Jeroni Margarit, 1616.)
- FERRER, Joan (2008): «Observacions sobre els paisatges de la llengua catalana de 1907: Fabra, Folch i Bertrana com a exemples», dins Margarida Casacuberta, Francesc Feliu, Joan Ferrer, Narcís Iglésias i August Rafanell (ed.) (2008): *La llengua de 1907*. Girona: IEC, Universitat de Girona (Institut de Llengua i Cultura Catalanes), CCG Edicions.
- Flors de virtut* (1490): *Flors de virtut*. Lleida: [Henrique Botel].
- Flors de virtut* (1975): *Flors de virtut*, Anna Cornagliotti (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, A, 108).
- Flos sanctorum* (1524): *Flos sanctorum*. Barcelona: Carles Amorós.
- FOLCH I TORRES, Josep M. (1920): «El vailet se'n va», *En Patufet* 856 (28.VIII), pàg. 488-493.
- FORTEZA, Tomàs (1915): *Gramàtica de la lengua catalana*. Palma de Mallorca: Escuela Tipográfica Provincial.
- FOULCHÉ-DELBOSC, Raymond i Aniceto dos Reis GONÇALVES VIANA (1898): *Grammatica franceza*. París-Lisboa: Guillard, Aillaud, Cia.
- FRANÇOIS, Alexis (1932): *La langue postclassique*, dins *Histoire de la langue française des origines à 1900*, VI. París: Armand Colin.
- FREUND, Wilhelm (1855-1870): *Grand Dictionnaire de la Langue Latine*. 3 vol. París: Librairie de Firmin Didot frères.
- GARCÉS, Tomàs (1922): «El plor d'en Pep Ventura», *LP* (10.XII), pàg. 3.
- GARCÉS, Tomàs (1924): *L'ombra del lladoner* [sic]. Barcelona: Omega.
- GARCIA CASTANYER, M. Teresa (2006): «Introducció a la *Gramàtica francesa* de Pompeu Fabra», dins Fabra (2006b), pàg. 289-338.
- GIMÉNEZ SOLER, Andrés (1930): *La Edad Media en la Corona de Aragón*. Barcelona: Labor.

- GINEBRA, Jordi (1988): *Antoni de Bofarull i la Renaixença*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- GINEBRA I SERRABOU, Jordi (1994): *El grup modernista de Reus i la llengua catalana*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- GINEBRA, Jordi (2001): «Un debat periodístic entre Gabriel Alomar, Antoni Rovira i Virgili i Pompeu Fabra sobre ortografia catalana», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XLIII / *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, 2. Barcelona: PAM, pàg. 203-229.
- GINEBRA, Jordi (2006): *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: PAM.
- GIRONELLA, Federico (1925): «Sobre Ortografia catalana», *El Diluvio* (2.VIII), pàg. 39.
- GODEFROY, Frédéric Eugène (1881-1902): *Dictionnaire de l'ancienne langue française, et de tous ses dialectes du IXè au XVè siècle*. 10 vol. París: F. Vieweg.
- GONÇALVES VIANA, Aniceto dos Reis (1883): «Essai de phonétique et de phonologie de la langue portugaise d'après le dialecte actuel de Lisbonne», *Romania*, XII, pàg. 29-98.
- GONÇALVES VIANA, Aniceto dos Reis (1885): *Bases da ortografia portuguesa*. Lisboa: Imprensa nacional.
- GONÇALVES VIANA, Aniceto dos Reis (1904): *Ortografia nacional; simplificação e uniformização sistemática das ortografias portuguesas*. Lisboa: Viuva Tavares Cardoso.
- GRANDIA, Dr. Mossèn Marián, Pbre. (1901): *Gramática etimològica catalana*. Barcelona: Escola Tip. y Llibreria Salesiana.
- GUIRAO, Pere (1919): «Del concepte del còmic», *QE*, any IV, vol. II, 2 (març), pàg. 81-90.
- HEYSE, Paul (1925): *Dos ànimes*, trad. de Josep Lleonart. Barcelona: Llibreria l'Arc de Barà.
- Història del rei d'Hongria* (1857): *Historia del rey de Hungria*, dins *Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV)*, Pròsper de Bofarull (ed.). Barcelona: Imprenta del Archivo (CODOINACA XIII), pàg. 53-79.
- Història del rei d'Hongria* (1934): *Istòria de la fiyla del rey d'Ungria*, dins *Novel·letes exemplars*, Ramon Aramon i Serra (ed.). Barcelona: Barcino, pàg. 29-60 (ENC, A, 48).
- IVARS, Andreu (1920): «¿Quién es el autor del "Tractat de confession" impreso en Valencia, año de 1497, por Nicolás Spindeler bajo el nombre de fray Francisco Eximénez?», *Archivo Ibero-Americano*, XIV, pàg. 251-256.
- [JAUME I] (1873): *Libre dels feyts esdeuenguts en la uida del molt alt senyor Rey, en Jacme lo Conqueridor*, Marian Aguiló (ed.). Barcelona: Àlvar Verdaguer.
- [JAUME I] (1991): *Libre dels fets del rei en Jaume*, II, Jordi Bruguera (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, B, 11).
- JEROME, Jerome K. (1921): *Tres anglesos s'esbargeixen*, trad. de M. Ferrando i J. M. Mustieles. Barcelona: Editorial Catalana.

- JESPERSEN, Otto (1905): *The Growth and Structure of the English Language*. Oxford: Blackwell. (Citem per l'ed. ⁹1956.)
- JOAN DE GAL·LES: *Summa de col·lacions*, BUB, ms. 92.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2009): *Pompeu Fabra i l'entorn lingüístic europeu*. Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu.
- JUNCADELLA, Domènec (1926): *Les albes de l'amor*. (Publicat sense segell editorial i estampat als Obradors Omega de Barcelona.)
- JUNCEDA, Joan G., Lluís FOLCH, Joan SACS, et al. (1925): *Joan G. Junceda*. Barcelona: Editorial David.
- KÖRTING, Gustav (1907): *Lateinisches-Romanisches Wörterbuch (Etymologisches Wörterbuch der romanischen Hauptsprachen)*. Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. [LRW]
- La fi del comte d'Urgell* (1889): *La fi del comte d'Urgell*. Crònica de autor anònim del segle XV, Jaume Collell (ed.). Barcelona: Fidel Giró.
- La fi del comte d'Urgell* (1897): *La fi del comte d'Urgell segons crònica del segle XV*. Barcelona: Estampa La Catalana, de J. Puigventós.
- LABERNIA, Pere (1839): *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina*. Barcelona: Estampa dels Hereus de V. Pla.
- LAMUELA, Xavier i Josep MURGADES (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- LAROUSSE, Pierre (1868): *Grammaire supérieure formant le résumé et le complément de toutes les études grammaticales*. París: Librairie Larousse. (Citem per l'ed. ²⁷1880.)
- Libre dell nudriment* (1910): *Libre dell nudriment he de la cura dels ocells los quals se pertanyen ha cassa*. Barcelona: Tipografia L'Avenç. (També dins *Recull de textos catalans antics*, aplech segon, VII-XII. Barcelona: s. n., 1907-1910.)
- LLOR, Miquel (1928): *Tàntal*. Barcelona: Proa.
- LORET, Maria Rosa i Joan-Rafael RAMOS (2006): «Els cursos orals de Pompeu Fabra», dins Fabra (2006a), pàg. 661-706.
- LLULL, Ramon (1873-1904): *Libre apellat Felix de les maravelles del mon*, Jeroni Rosselló (ed.). 2 vol. Palma de Mallorca, Barcelona: Pere Joseph Gelabert, Llibreria d'Alvar Verdaguer, Fidel Giró.
- LLULL, Ramon (1901a): *Libre de oració*, dins *Obras de Ramón Lull: Arbre de Filosofia d'Amor. Libre de Oració. L. de Deu, de Conexença de Deu, del Es de Deu*. Jeroni Rosselló (ed.). Palma de Mallorca: s. n., pàg. 181-267.
- LLULL, Ramon (1901b): *Libre de primera e segona intencio*, dins *Obras de Ramón Lull: Libre del Gentil e los Tres Savis. Libre de la Primera e Segona Intenció. Libre de Mil Proverbis*, Jeroni Rosselló i Mateu Obrador (ed.). Palma de Mallorca: s. n., pàg. 307-380.
- LLULL, Ramon (1904): *Libre de Amic e Amat del B. mestre Ramon Lull. Text original directament trelladat d'un còdiç trecentista ab proemi, notes y glosari den M. Obrador y Bennassar*. Palma de Mallorca: Edició Catalunya.

- LLULL, Ramon (1906): *Doctrina pueril. Libre del orde de cavalleria, seguit d'una antiga versió francesa. Libre de clerecia. Art de confessió*, Mateu Obrador (ed.). Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana (ORL, 1). (També es publicà com a volum independent: *Libre de doctrina pueril del B. mestre Ramon Lull*. Barcelona: Gustau Gili, 1907.)
- LLULL, Ramon (1906-1914): *Libre de contemplació en Deu*, Mateu Obrador, Miquel Ferrà, Antoni M. Alcover i Salvador Galmés (ed.). 6 vol. Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana (ORL, II-VII). (Ed. facsímil en 6 vol. Palma de Mallorca: Miquel Font Editor, 1987-2000.)
- LLULL, Ramon (1914): *Libre de Blanquerna*, Salvador Galmés i Miquel Ferrà (ed.). Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana (ORL, IX). (Ed. facsímil: *Blanquerna*. Palma de Mallorca: Miquel Font Editor, 2003.)
- LLULL, Ramon (1915): *Libre de Sancta Maria. Hores de Sancta Maria. Libre de Benedicta tu in mulieribus*, Salvador Galmés (ed.). Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana (ORL, X).
- LLULL, Ramon (1917-1926): *Arbre de sciencia*, Salvador Galmés (ed.). 3 vol. Palma de Mallorca: Diputació provincial de Balears, IEC (ORL, XI-XIII).
- LLULL, Ramon (1931-1934): *Libre de meravelles*, Salvador Galmés (ed.). 4 vol. Barcelona: Barcino (ENC, A, 34, 38, 42, 46-47).
- LLULL, Ramon (1935): *L. dintencio*, dins íd. (1935): *L. dintencio. Arbre de Filosofia damor. Oracions e Contemplacions. Flors. Oracions de Ramon. Contemplatio Raymundi. Compendiosa contemplatio*, Salvador Galmés (ed.). Palma de Mallorca: Diputació provincial de Balears, IEC (ORL, XVIII).
- LLULL, Ramon (2005): *Doctrina pueril*, Joan Santanach (ed.). Palma de Mallorca: Patronat Ramon Lull (NEORL, VII).
- LLULL, Ramon (2009): *Romanç d'Evast e Blaquerna*, Albert Soler i Joan Santanach (ed.). Palma: Patronat Ramon Lull (NEORL, VIII).
- Manual de novells ardits* (1893): *Manual de novells ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, II, Frederic Schwartz i Francesc Carreras i Candi (ed.). Barcelona: Imprempta de Henrich y Companyia.
- MARC, Ausiàs (1912-1914): *Les obres d'Auzias March*, Amadeu Pagès (ed.). 2 vol. Barcelona: IEC, Palau de la Diputació. (Ed. facsímil: Germà Colón (ed.). 2 vol. València: Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, 1995.)
- MARQUET, Lluís (ed.) (2002): *Fabra abans de Fabra. Correspondència amb Joaquim Casas Carbó*. Vic: Eumo, Universitat de Girona.
- MARTÍ Y GADEA, Joaquín (1891): *Diccionario general valenciano-castellano*. València: Imprenta de José Canales Romá.
- MARTORELL, Artur (1923): «Llibres catalans per a infants», *Butlletí dels Mestres* 23, pàg. 4-5, i 25, pàg. 34-36.
- MARTORELL, Jeroni (1923): *La casa. Interiors. Estructures autèntiques d'habitacions, del segle XIII al XIX*. Barcelona: Seix & Barral.

- MARTORELL, Joanot (1873-1905): *Libre del valeros e strenu caualler Tirant lo Blanch*, Marian Aguiló (ed.). 4 vol. Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer.
- MARTORELL, Joanot (2005): *Tirant lo Blanch. Text original (València, 1490)*, Albert Hauf (ed.). València: Tirant lo Blanch.
- MAS I SOLENCH, Josep M. (1992): *Ivon l'Escop i la Lliga del Bon Mot*. Barcelona: La Formiga d'Or.
- MAS I SOLENCH, Josep M. (2005): *Frederic Clascar i Sanou. Entre l'ortodòxia i la política*. Barcelona: PAM.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1909-1910): «Les obres de Fra Francesch Eximeniç (1340?-1409?)». *Essaig d'una bibliografia*, *Anuari de l'IEC*, III, pàg. 588-692. (També dins *Studia bibliographica*. Girona: Col·legi Universitari de Girona, Diputació de Girona, 1991, pàg. 41-172.)
- MASSOT I MUNTANER, Josep (2007): «Frederic Clascar, traductor de la Bíblia», dins *El (re)descobrimet de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona: PAM, pàg. 547-562.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1902): «Cataluña bilingüe», *El Imparcial* (15.XII).
- METGE, Bernat (1889): *Le songe*, J.-M. Guardia (ed.). Barcelona: Alphonse Piaget, Álvaro Verdaguer.
- METGE, Bernat (1891): *Lo sompni den Bernat Metge*, Antoni Bulbena i Tosell (ed.). Barcelona: Estampa de Francisco Altés.
- METGE, Bernat (1910): *Les obres d'en Bernat Metge*, Ramon Miquel i Planas (ed.). Barcelona.
- METGE, Bernat (2006): *Lo somni*, Stefano Maria Cingolani (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, B, 27).
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1900): *Grammaire des langues romanes*, III: *Syntaxe*. París: H. Welter, éditeur.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1911): *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter Verlag. [REW]
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1874): «Quatre mots sobre ortografia catalana», *La Renaxensa* (15.x), pàg. 3-8.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1908): *Obres catalanes d'en Milà i Fontanals*. Barcelona: G. Gili.
- MILLÀS-RAURELL, Josep M. (1927): «Poemes. Fred de l'oblid», *LRev* (gener-juny), pàg. 63-65.
- MIRA, Emili (1920): «De la sensibilitat», *LRev*, any VI, 121 i 122 (1 i 16.x), pàg. 266-269 i 282-284, respect.
- Miscel·lània Carles Cardó* (1962): *Miscel·lània Carles Cardó*. Barcelona: Ariel.
- MUNTANER, Ramon (1860): *Crònica catalana*, Antoni de Bofarull (ed.). Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús.
- MUNTANER, Ramon (1886): *Crònica d'en Ramon Muntaner*, Josep Coroleu (ed.). Barcelona: Imprenta «La Renaixensa» (Arxiu Històric).

- MUNTANER, Ramon (1927-1952): *Crònica*, Josep M. de Casacuberta i Miquel Coll i Alentorn (ed.). 9 vol. Barcelona: Barcino (Col·lecció Popular Barcino).
- NEBOT Y PÉREZ, José (1894): *Apuntes para una gramática valenciana popular*. València: Imprenta de Ripollés.
- NONELL Y MAS, Jaume (1895): *Análisis morfològich de la llènga catalana antiga*. Manresa: Establiment tipogràfic de Sant Josèph.
- OBRADOR, Bernat (1906): «Del ús dels verbs auxiliars catalans», dins *PCILC* (1908), pàg. 130-135.
- OLIVA, Víctor (1906): «Sobre procedencia y ortografía de la x catalana», dins *PCILC* (1908), pàg. 150-161.
- OLIVER, Bernat (1929): *Excitatori de la pensa a Déu*, Pere Bohigas (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, A, 22-23).
- OLIVER, Bienvenido (1881): *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las costumbres de Tortosa*, IV. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta.
- OLLER, Narcís (1962): *Memòries literàries*. Barcelona: Aedos.
- PELAGIO, Humberto (1922): «Des de Portugal. La primera crònica», *LP* (11.x), pàg. 1.
- [PERE III] (1850): *Crònica del rey de Aragón D. Pedro IV el Ceremonioso, ó del Punyalet*, Antoni de Bofarull (ed.). Barcelona: Imprenta de Alberto Frexas.
- [PERE III] (1885): *Crònica del rey d'Arago en Pere IV lo Ceremoniós, ó del Punyalet*, Josep Coroleu (ed.). Barcelona: Imprenta «La Renaixensa» (Arxiu Històric).
- [PERE III] (1941): *Chronique catalane de Pierre IV d'Aragon III de Catalogne dit le Cérémonieux ou del Punyalet*, Amédée Pagès (ed.). Tolosa, París: Edouard Privat, Henri Didier.
- PETROCCHI, Policarpo (1892): *Novo dizionario scolastico della lingua italiana dell'uso e fuori d'uso*. Milà: Fratelli Trèves.
- PLANA, Alexandre (1925): *El mirall imaginari*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- POL [pseud. de Ferran Agulló] (1929a): «Les orenetes», sec. «Al dia», *LVC* (21 i 22.IX), ed. del m., pàg. 7.
- POL [pseud. de Ferran Agulló] (1929b): «La color de la mar», sec. «Al dia», *LVC* (25.IX), ed. del m., pàg. 5.
- POL [pseud. de Ferran Agulló] (1929c): «Al mestre Fabra. Lletra oberta», sec. «Al dia», *LVC* (20.XI), ed. del m., pàg. 5.
- PONS, R. (1917): *Vocabulari català de les indústries tèxtils i llurs derivades: tiratge a part del Butlletí de dialectologia catalana*. Barcelona: L'Avenç.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1908): *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona, octubre de 1906*. Barcelona: Joaquim Horta. (Ed. facsímil: Barcelona, Vicens-Vives, 1985.) [*PCILC*]
- PUJADES, Jeroni (1609): *Corònica universal del Principat de Cathalunya*. Barcelona: Jeroni Margarit.
- RAMON I SAMENTER, Tomàs (1728): *Nou plàtiques de las virtuts més heroycas de*

- l'Apòstol de las Índias St. Francisco Xavier*. Cervera: Estampa de la R. Universitat, per Josep Faig.
- REQUESENS I PIQUÉ, Joan (ed.) (1994): *Jaume Collell i la llengua catalana*. Vic: Eumo.
- RIBER, Llorenç (1923): «El cabdill», *LVC* (6.1), ed. del v, pàg. 5.
- RIBERA I FONT, F. (1922): «El feixisme italià», *D'Ací D'Allà* 50 (novembre), pàg. 823.
- RIBES I AMORÓS, Maria Salomé (2003): «Alfons Par, un gramàtic al marge de l'Institut», dins *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Barcelona: PAM, pàg. 200-219.
- RIBES I AMORÓS, Maria Salomé (2004): «Alfons Par, l'home i el seu context», *Llengua & Literatura* 15, pàg. 167-210.
- RIERA, Ignasi (1925): «Correcció ortogràfica», *LP* (15.vii), pàg. 5.
- RIERA, Jaume (1984): «Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la "Doctrina compendiosa"», dins *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, 1. València: Universitat de València, Servei de publicacions, pàg. 289-292.
- RIQUER, Martí de (1948): «Examen lingüístico del "Libre dels feyts d'armes de Catalunya" de Bernat Boades», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xxi, pàg. 247-274.
- RODERGAS I CALMELL, Josep (1951): *Els pseudònims usats a Catalunya*. Barcelona: Editorial Millà.
- ROIG, Jaume (1905): *Spill o libre de les dones*, Roc Chabàs (ed.). Barcelona, Madrid: L'Avenç, Librería de M. Murillo.
- ROÍS DE CORELLA, Joan (1913): *Obres*, Ramon Miquel i Planas (ed.). Barcelona: F. Giró.
- ROMEVA, Pau (1930): «Els cursos de Palestra», *EM* (15.vi), pàg. 10.
- ROTGER I CAPLLONCH, Mateu (1897-1898): *Historia de Pollensa*, 1. Palma: Tipografia de Amengual y Muntaner.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1924a): «Idioma i gramàtica», *LP* (21.viii), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1924b): «El penediment del "Brusi"», *LP* (29.xi), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1924c): «Les respostes dels Soviets a les dues cartes del Govern conservador anglès», *LP* (29.xi), pàg. 3.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925a): «El senyor Cases té raó», *LP* (1.1), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925b): «Un pròleg de Joaquim Ruyra», *LP* (8.1), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925c): «La guerra al gerundi», *LP* (16.1), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925d): «La tipografia catalana», *LP* (10.vii), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925e): «Quatre remeis contra un mal», *LP* (2.x), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925f): «La derrota del gerundi», *LP* (24.x), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1925g): «Contra el rau», *LP* (3.xii), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1926a): «La qüestió dels cognoms», *LP* (30.1), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1926b): «La veritable qüestió», *LP* (4.ii), pàg. 1.
- [ROVIRA I VIRGILI, Antoni] (1926c): «Una fórmula d'acord», *LP* (13.ii), pàg. 1.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (ed.) (1908): *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, 1, Barcelona: IEC, Palau de la Diputació. (Ed. facsímil: *Docu-*

- ments per a la història de la cultura catalana medieval*, 1. Barcelona: IEC, 2000.)
- RUYRA, Joaquim (1903): *Marines y boscatjes*. Barcelona: Editorial Joventut.
- RUYRA, Joaquim (1919a): «Explicació d'alguns termes d'aquest llibre», dins íd. (1919b), pàg. 197-203, i (1949b), pàg. 378-380.
- RUYRA, Joaquim (1919b): *La Parada*. Barcelona: Editorial Catalana.
- RUYRA, Joaquim (1920): *Pinya de rosa*. Barcelona: Editorial Catalana.
- RUYRA, Joaquim (1949a): «El verb “apoyar” i els seus similars catalans», dins íd. (1949b), pàg. 871-877.
- RUYRA, Joaquim (1949b): *Obres Completes*. Barcelona: Editorial Selecta.
- SACS, Joan [pseud. de Feliu Elias] (1928): «Encara més higiene», sec. «Pampallugues», *LP* (24.vi), pàg. 1.
- SAGARRA, Josep M. de (1924): «L'ombra del Lledoner», *LP* (16.III), pàg. 1.
- SANCHIS SIVERA, Josep (1912): «Pintores medievals en Valencia (continuación)», *Estudis Universitaris Catalans*, 6, pàg. 444-471.
- SANT JORDI, Jordi de (1902): *Obres poètiques*, Jaume Massó i Torrents (ed.). Barcelona: L'Avenç.
- SANT JORDI, Jordi de (1935): *Jordi de Sant Jordi*, Martí de Riquer (ed.). Barcelona: Llibreria Catalonia.
- SANT JORDI, Jordi de (2005): *Poesies*, Aniello Fratta (ed.). Barcelona: Barcino (ENC, B, 26).
- SANTANACH I SUÑOL, Joan (2005): «Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta i els inicis de l'Editorial Barcino», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXI, fasc. 3-4 (juliol-desembre), pàg. 821-830.
- SARÖIHANDY, J. (1905): «Remarques sur la conjugaison catalane», *Bulletin Hispanique de Bordeaux*, VII, pàg. 128-139.
- SCHÄDEL, Bernhard (1903-1905): «Katalanische Sprache. 1890-1903», *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie*, VI (Erlangen, 1899-1901), pàg. 362-379.
- SCHÄDEL, Bernhard (1905): *Mundartliches aus Mallorca*. Halle: Verlag R. Haupt.
- SEGARRA, Mila (2004): «Joaquim Ruyra i l'Institut d'Estudis Catalans», dins *Primer Simposi Joaquim Ruyra*. Cabrera de Mar: Galerada, pàg. 235-259.
- Sentencias morales* (1857): *Sentencias morales*, dins *Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV)*, Pròsper de Bofarull (ed.). Barcelona: Imprenta del Archivo (CODOINACA XIII), pàg. 186-301.
- SOLÀ, Joan (1987): «L'obra gramatical del pare Jaume Nonell», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, XIV / *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 6. Barcelona: PAM, pàg. 231-241.
- SOLÀ, Joan (1991): *Episodis d'història de la llengua*. Barcelona: Empúries.
- SOLÀ, Joan, i MARCET I SALOM, Pere (1998): «Bibliografia de Pompeu Fabra», dins *Homenatge a Pompeu Fabra (1868-1948)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pàg. 127-222.

- SOLDEVILA, Carles (1923): «De la vorera estant», *LP* (25.x), pàg. 1.
- SOLDEVILA, Carles (1925a): «Condicionals, mai incondicionals», *LP* (21.ii), pàg. 1.
- SOLDEVILA, Carles (1925b): «L'observatori ambulat», *LP* (8.iii), pàg. 1.
- SOLDEVILA, Carles (1926): «La crueltat groga», *LP* (17.i), pàg. 1.
- SOLDEVILA, Ferran (1927): «Preguntes a Pompeu Fabra», *LP* (24.viii), pàg. 1.
- SOLDEVILA, Ferran (1928): «Precs i preguntes a Pompeu Fabra», *LP* (14.i), pàg. 1.
- SOLÉ I CAMARDONS, Jordi (1998): *Poliglotisme i raó. El discurs ecoidiomàtic de Delfí Dalmau*. Lleida: Pagès Editors.
- SOLER, Ramon [atrib.] (2006): *Doctrina compendiosa*, Curt Wittlin (ed.). Paiporta: Denes.
- SUNYER I MOLNÉ, Magí (1984): *Els marginats socials en la literatura del grup modernista de Reus*. Tarragona: Col·legi d'aparelladors i arquitectes tècnics de Tarragona.
- SWIFT, Jonathan (1922): *Els viatges de Gulliver*. Barcelona: Editorial Bagunyà. («Novella adaptada al català per Xavier Bonfill».)
- THARRATS, Josep (1924): *Les ofrenes espirituals. Sonets. Pòrtic de Gabriel Alomar*. Girona: edició de bibliòfil, amb les pàgines sense numerar.
- Thesaurus* (1900-): *Thesaurus linguae Latinae*. Leipzig: Teubner.
- TUBINO, Francisco M. (1880): *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*. Madrid: Imprenta y fundición de M. Tello. (Ed. facsímil en CDROM, amb introducció de Josep M. Domingo. Lleida: Punctum, Aula Màrius Torres, 2005.)
- TUBINO, Francisco M. (2003): *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Pere Anguera (ed.). Pamplona: Urgoyti.
- VALLÈS I VIDAL, Emili (1904): *Resum de gramàtica catalana adaptat a l'ensenyansa pel prof. Emili Vallès i Vidal*. Barcelona: Ramon Gilibert.
- VALLÈS, E[mili] (1924): sec. «El lector diu», *LP* (20.viii), pàg. 4.
- VENTURA, Miquel [sota el pseud. d'Euphemia Llorente de Domingo] (1930): *Studi Etymológic dels noms Cathalunya e Cathalá*. Madrid: Imprenta de Ricardo Medina.
- VENY, Joan (2007): «El *Diccionari General de la Llengua Catalana*: precedents, posterioritat, dialectalismes», dins Fabra (2007), pàg. 41-76.
- VIAL, François (1923): «Els arguments d'Einstein», *QE* 55 (abril-juny), pàg. 179-192.
- VIDAL, Plàcid (1972): *El convencionalisme de la vida*. Barcelona: Fundació Salvador Vives-Casajuana.
- VIDAL, Rogeli (1926): «D'una abreviatura», sec. «El lector diu», *LP* (19.i), pàg. 7.
- WIED, Karl (1898): *Dänische Konversations-Grammatik*. Heidelberg: Julius Groos Verlag. (Citem per l'ed. 51924.)
- WITTLIN, Curt (1970): «Los problemas del "Cercapou" y el "Libre de les dones" de Fray Francesc Eiximenis», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XLVI, fasc. 2, pàg. 61-95.